

Vrede over Israël

Jaargang 55
Nummer 4
September 2011

Van de redactie	2
Pesach	3
Mogen wij u voorstellen...	6
Paulus en het lezen van de Schriften	11
Van de voorzitter	14
Ooggetuige in Israël	15

*Hij maakte de tafel
van acaciabout, twee
el lang, één el breed
en anderhalve el
hoog.
Exodus 27:10*

Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door Deputaten
'Kerk en Israël' van de Christelijke Gereformeerde
Kerken in Nederland

Van de redactie

Het vierde nummer van Jaargang 55 heeft een gevarieerde inhoud. Centraal staan twee onderwerpen die betrekking hebben op het Centrum voor Israëlstudies. De directeur dr. M.C. Mulder schreef een proefschrift over Romeinen 10 en mag zich nu, na een succesvolle verdediging van dit werkstuk, doctor in de theologie noemen. Bovendien benoemde het CIS ds. Aart Brons als nieuwe Israëlconsulent. Hij volgt Drs. Kees Jan Rodenburg op.

Ds. Hans Ruiter verzorgt de Schriftstudie. Vanuit het gebod in Exodus 13 zet hij de centrale betekenis van feest van de verlossing, **Pesach**, uiteen. De nadruk ligt op de jongste 'zoon' die de vraag stelt waarmee de uitleg begint. Grote aandacht krijgt ook de persoonlijke betrokkenheid bij het feest.

Ds. Aart Brons, de nieuwe Israëlconsulent van het CIS, stelt zichzelf en zijn vrouw **Tineke** voor. Hij beantwoordt zelf schriftelijk een aantal vragen die hem door de redactie zijn voorgelegd. We maken zo nader kennis met hem en krijgen een indruk van zijn liefde voor het Joodse volk en zijn sterke verlangen om in Israël de ontmoeting met dit volk vorm te gaan geven.

Drs. Bart Wallet bespreekt de dissertatie: **Israël in Romeinen 10; Intertextuele en theologische analyse van de oudtestamentische citaten in Romeinen 9:30-10:21** van dr. M.C. Mulder. In zijn artikel **Paulus en het**

lezen van de Schriften laat hij zien dat in het proefschrift op zeer kundige wijze vooral twee centrale thema's aan de orde worden gesteld. Daarnaast stelt hij als zeer betrokken lezer twee vragen aan de orde die in de dissertatie wel aangestipt worden, maar om een uitgebreidere uitwerking vragen.

Ds. Jan Groenleer geeft in zijn **Van de voorzitter** enkele berichten door uit deputaten Kerk & Israël.

Drs. C.J. van den Boogert bespreekt het boekje **Ooggetuige in Israël** van Aad Kamsteeg (tekst) en Tjerk S. de Vries (fotografie). Het boekje kreeg als ondertitel mee: Joden en Palestijnen in een omstreden land. Een boekje over een nog steeds zeer conflictueuze samenleving.

Bij de foto op de voorpagina

In het model van de tabernakel, de tent der samenkomst, in het Timnapark in Israël, is ook een replica van de 'tafel der toonbroden' geplaatst. Op de tafel, die met louter goud overtrokken was, moest geregeld toonbrood voor Gods aangezicht worden gelegd. In Leviticus 24:5-9 lezen we dat het twaalf gebakken koeken moesten zijn, twee stapels van elk zes koeken. Op elke stapel werd zuivere wierook gelegd. Zo werd het 'een gedenkkoffer van het brood'. Het werd elke sabbat opnieuw gereedgemaakt en was 'van de zijde van de Israëlieten een verbond voor altoos'. Het werd door Aäron en zijn zonen op een heilige plaats gegeten.

Pesach

Ds. Hans Ruiter

Bij de voorschriften voor de viering van Pesach hoort ook de vraag van het kind naar de betekenis van het feest. 'Waarom is deze nacht anders dan de andere nachten?'. Het antwoord op die vraag levert een uiterst boeiende leesregel voor de Schriften op en een treffende illustratie van het bijbelse kernbegrip 'gedenken'.

Wanneer je een feest wilt vieren, is het nodig om te weten welk feest het is, waarom het een feest is, wat de aanleiding voor een feest is. Dat komt er heel duidelijk uit rond de viering van Pesach. Het grote feest van uitleiding en bevrijding van Israel uit het slavenhuis heeft heel wat te vertellen. Dat is ook een plicht bij de viering van dat feest.

Om te beginnen, de tekst:

(8) *En op die dag zult gij uw zoon uitleggen: Dit is ter wille van wat de HERE mij heeft gedaan bij mijn uittocht uit Egypte.*

(9) *Het zal u zijn als een teken op uw hand en als een herinnering tussen uw ogen, opdat de wet des HEREN in uw mond zij; want met een sterke hand heeft de HERE u uit Egypte geleid.*

(10) *Gij zult deze inzetting onderhouden op haar vaste tijd, van jaar tot jaar. (NBG)*

Verwante teksten zijn:

Ex. 12: 26/27:

(26) *En wanneer uw zonen tot u zeggen: Wat betekent deze dienst van u,*

(27) *dan zult gij zeggen: het is een Paasoffer voor de HERE, die in Egypte aan de huizen der Israëlieten voorbijging, toen Hij de Egyptenaren sloeg, maar onze huizen spaarde...*

Ex. 13: 14:

En wanneer uw zoon u later zal vragen: Wat betekent dat? Dan zult gij tot hem zeggen: Met een sterke hand heeft de HERE ons uit Egypte, uit het diensthuis, geleid.

Deut. 6, 20/21:

(20) *Wanneer later uw zoon u vraagt: Wat zijn dat voor getuigenissen, inzettingen en verordeningen, die de HERE, onze God, u opgelegd heeft?*

(21) *dan zult gij tot uw zoon zeggen: Wij waren dienstknechten van Farao in Egypte, maar de HERE heeft ons met een sterke hand uit Egypte geleid...*

Schriftstudie
n.a.v.
Exodus 13:8-10

Op de sederavond gaat men Pesach 'uitleggen' met behulp van symbolische voorwerpen.

Een paashagada

In elke generatie moet ieder zichzelf zo beschouwen, alsof hijzelf uit Egypte is gekomen.

Aantekeningen bij de vertaling

- De woordstam *n.g.d* wordt zeer uiteenlopend vertaald. De betekenis is *melden, mededelen, vertellen, verhalen, verklaren*. De laatste betekenis 'uitleggen' (zie NBG) heeft mijn voorkeur, omdat er niet alleen gesproken wordt over wat er aan de hand is bij de viering van Pesach (...op die dag...; dit...) dus de inhoudelijke kant van de zaak. Maar het heeft ook alles te maken met de voorschriften

schriften uit Ex. 12 (Paasoffer van kleinvee; ongezuurde broden), en de andere attributen die bij de sedermaaltijd behoren.

- In dit verband mag ook de *hagada* ter sprake komen. Dit naamwoord is afgeleid van de werkwoordstam *n.g.d*. Het heeft tot op heden de betekenis van een boek dat gelezen wordt bij de *seder*. Zeer onlangs is er een nieuwe versie verschenen: *De brede Hagada*.
- Een herinnering (*zikron van z.k.r*= *gedenken*) tussen uw ogen. De SV heeft '*gedachtenis tussen uw ogen*' en de HSV *gedachtenisteken*. Bij gedenken gaat het niet om een herinnering aan vroegere gebeurtenissen, maar om een tegenwoordig stellen van verlossende daden die vroeger hebben plaatsgevonden, en ook de verwachting dat in de toekomst evenzeer verlossende daden tot stand zullen komen.
- *Wet des HEREN (vs 9)*, (*Thora*) hier beter weer te geven met '*onderricht*' (Naardense Vert.) of *aanwijzing*.

Nadere verklaring

In vers 8 gaat het, gezien de context, ineens over iets anders dan de wet

op de eerstgeborenen (zie vers 1). Maar tegen die achtergrond is het wel opvallend dat de zóón vraagt (vs 14) danwel uitleg krijgt (vs 8). Waarom de zoon?

Omdat het eerstgeborene van de jongens in het geding is. De lossing van de eerstgeborenen zonen is, gezien de historische achtergrond van de tiende plaag, een bevrijding uit de dood. Wie dus met '*kinderen*' (kanttek. SV en ook NV) vertaalt, laat dat aspect wel wat liggen. Het is overigens boeiend dat de NV dan zegt: *Zo gedenk ik wat de HEER voor mij gedaan heeft, toen ik wegtrok uit Egypte*. Een fraaie omschrijving, dat wel, maar zo staat het er niet.

Van groot belang is hier de nadruk op het persoonlijke '*mij/ mijn*'. Wanneer dat generaties en zelfs eeuwen later wordt gezegd, dan zou dat vreemd klinken, want iedereen weet dan dat de vader nooit in Egypte is geweest. Tenzij hij het verhaal zo leest, alsof hij er zelf bij was en het zijn zonen zo vertelt, dat ze zich erin kunnen verplaatsen en het herkennen.

In dat verband is het boeiend om het commentaar van Rabbi Gamaliel te lezen (Mishna-tractaat Pesachim . 10.5):

"In elke generatie moet ieder zichzelf zo beschouwen, alsof hijzelf uit Egypte is gekomen, want er staat geschreven: *En je zult je zoon vertellen op die dag, en zeggen: het is omwille daarvan, wat de HERE voor mij gedaan heeft toen ik ontkwam uit Egypte*'. Daarom is het onze plicht om te danken, te prijzen, te verheerlijken, te eren, te verhogen, groot te maken en te zegenen Hem die deze wonderen verricht heeft voor onze vaders en voor ons. Hij leidde ons uit van de slavernij tot de vrijheid, van zorg tot vreugde, van rouw tot feestdag, en van de duisternis tot een groot licht, en van slavernij tot verlossing; Dus laten we voor Hem het Halleluja (Hallel-psalmen) zeggen".

In het vervolg van de tekst wordt gesproken over het teken op de hand en de gedachtenis tussen de ogen. Dat heeft een sterke verwantschap met het *Sjema Jisrael*, ('*Hoor, Israël!*') zoals we dat kennen vanuit Deut. 6:8. Maar nu wordt de reden eraan toegevoegd. In een kruislingse vergelijking correspondeert de zinsnede *tussen de ogen* met de woorden *onderricht van de HERE in uw mond*(of: *op uw lippen*), maar ook het andere: de zinsnede *teken op uw hand* correspondeert met de woorden *met een sterke hand heeft de HERE u uit Egypte geleid*.

Aldus blijkt er ook een eenheid van woord en daad te bestaan, niet alleen in het spreken en handelen van de HERE, maar ook wordt dat gevraagd voor in het spreken en handelen van Israël, en van allen die het mogen horen en zich daarbij betrokken weten.

Ten slotte wordt gesproken van een inzetting die onderhouden moet worden, ieder jaar. Dat heeft te maken met

de viering van Pesach op de vastgestelde tijd. Die tijd is hier dus onbeperkt, dat wil zeggen: het gaat door tot in de eeuwen der eeuwen.

Voor de christelijke gemeente wil het ook iets zeggen. Dan denk ik niet zozeer aan de berekening van de Paasdatum, en ook niet aan het aanleggen van *tefillien*, Gebedsriemen met 'doosjes op hoofd en hand/arm'). Belangrijker is de intentie, de bedoeling ervan. Zoals Jezus rond de Pesachviering de sedermaaltijd heeft ingesteld tot de Maaltijd des Heren, met daarbij de opdracht: *Doe dit tot mijn gedachtenis*, zo worden we aangespoord om niet alleen met Pasen, maar in alle tijden de grote daden van de HERE te verkondigen, totdat Hij komt.

Ook wij mogen het zo doen, alsof we er zelf bij geweest zijn en het hebben beleefd. We mogen het doorgeven aan de komende generaties. Dat geldt in het bijzonder voor het Paasgebeuren. Maar vandaaruit mogen we de hele Schrift horen en verstaan.

Ook wij
mogen
Pasen, ja
al de grote
daden van
de Here
door-
vertellen,
alsof we
er zelf bij
geweest zijn

*Op Pesach worden
matses gegeten,
ongezuurde
broden*

Mogen wij u voorstellen...

Ds. Aart Brons en mevr. Tineke Brons

Vorig jaar beëindigde drs. Kees Jan Rodenburg zijn werk als Israëlconsulent met als standplaats Jeruzalem. Namens het Centrum voor Israël Studies (CIS), het samenwerkingsverband van de Gereformeerde Zendingbond (GZB), de Christelijke Gereformeerde Kerk (CGK) en de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) heeft hij ruim zes jaar lang in Israël gewerkt. Het afgelopen jaar is naar een opvolger gezocht. Deze werd gevonden in ds. A. Brons. Per 1 september is hij in functie getreden. Ter voorbereiding op zijn taak zullen hij en zijn vrouw een training volgen in Engeland.

Graag willen we als redactie van Vrede over Israël ds. Brons en zijn vrouw aan u voorstellen.

Het onderstaande artikel is de neerslag van de antwoorden die de nieuwe Israëlconsulent gaf op de vragen die we hem voorlegden. We zijn hem dankbaar voor de beantwoording. We spreken de wens uit dat ds. Brons onder de zegen van de God van Israël en tot zegen van Israël en de kerken behorend tot het samenwerkingsverband mag werkzaam zijn.

Kunt u iets vertellen over uw levensloop en uw gezinsverband?

Ik werd 54 jaar geleden geboren in Mijdrecht, waar mijn vader (op 21-jarige leeftijd) predikant was geworden in de Chr. Geref. kerk. Een belangrijk deel van mijn jeugd woonde ik in Veenendaal, tegenover het Christelijk Lyceum, waar ik het VWO heb gedaan. Met Grieks en Latijn – want ik wilde toen al graag dominee worden. Ik ben aansluitend theologie gaan studeren in Apeldoorn. In Veenendaal heb ik mijn vrouw leren kennen, Tineke Annot. We trouwden eind 1978, en woonden tot 1983 in Apeldoorn. In dat jaar werd ik predikant, in Vlissingen. In 1991 gingen we

naar de andere hoek van het land, voor twee gemeenten tegelijk: Wildervank-Veendam en Zuidlaren. En van 1997 tot voor kort stond ik in Kampen. In Vlissingen werden onze drie dochters geboren. Die zijn nu inmiddels al weer een tijdje 'het huis uit'. Wij zijn sinds november vorig jaar ook opa en oma.

De voormalige synagoge van Kampen, de stad van waaruit ds. Brons wordt uitgezonden.

**Ds. Aart Brons
en mevr.
Tineke Brons**

Kunt u nog iets meer zeggen over uw theologische vorming, en speciale interesses?

Ik heb dus gestudeerd in Apeldoorn, waar in die tijd J. van Genderen, B.J. Oosterhoff, W. van 't Spijker, W.H. Velema en J.P. Versteeg hoogleraar waren. Ze hebben allemaal het nodige bijgedragen aan mijn vorming, maar ik wil toch prof. Oosterhoff en vooral ook prof. Versteeg in het bijzonder noemen. Ik had ook (en heb nog) het meest met de Bijbelse vakken, vooral exegese Oude en Nieuwe Testament.

Heel belangrijk is voor mij geweest dat ik na het eerste studiejaar in Apeldoorn (een jaar waarin we vooral veel Hebreeuws kregen) een reis naar Israël kon maken. Meteen werd toen duidelijk dat mijn kennis van het Hebreeuws nog niet veel voorstelde. Ik werd toen door Joden "jaloers gemaakt" (om die in Rom. 10 en 11 zo belangrijke woorden maar eens te gebruiken). Ik zie nog voor me hoe in de synagoge in Tiberias een jongetje mij de gebeden in het boek aanwees; zo jong als hij was wist hij precies waar we waren en las het heel vlot, maar voor mij ging het veel te snel...

Ook op andere manieren maakte het Joodse volk en hun godsdienstig beleven diepe indruk op mij – weer te geven met de uitdrukking "Am Jisra'el chai!" (= het volk Israël leeft). Het was in 1975; het wonder van het leven van Israël als volk in het land was tastbaar

– zeker ook door een bezoek aan *Yad vaShem*, het holocaust-museum. Ik werd enorm gefascineerd door alles wat ik zag. Er was toen nóg iets dat diepe indruk op mij maakte: *Dominus flevit*, de kapel op de plek waar Jezus geweest zou hebben over Jeruzalem. Die plek gaf mij niet alleen een schitterend uitzicht op

Jeruzalem, maar ook een andere kijk: als het ware met de ogen van Jezus, die daar ergens stond, vlak voor Zijn grote lijden. Maar Zijn wenen was één en al bewegendheid over Jeruzalem, over wat daar gebeurde en nog zou komen: "och, dat gij op deze dag verstonde wat tot uw vrede dient..."

In mijn studietijd heb ik mij vervolgens bijzonder beziggehouden met beter Hebreeuws leren, met het jodendom en met de vragen op het terrein van de relatie kerk en Israël. Ik werd bijzonder geboeid door de Joodse filosoof en theoloog Martin Buber, en met name ook door de manier waarop hij de Bijbel las en vertaalde.

Later kreeg mijn bezig-zijn met Israël een vervolg: in 1992 werd ik lid van deputaten Kerk en Israël. Daardoor heb ik het werk van 'onze Israëlwerkers' H.M. van der Vegt en C.J. van den Boogert meer van nabij gevolgd, en naderhand ook dat van C.J. Rodenburg, die daar mede namens ons was, als Israëlconsulent van het CIS. In het deputaatschap

Dominus flevit, de plek waar Jezus weende over Jeruzalem

Iemand wijst behulpzaam de tekst in een gebedenboek aan voor een nieuwe 'zoon der wet'

Heel belangrijk is voor mij geweest dat ik na het eerste studiejaar in Apeldoorn een reis naar Israël kon maken

Het symbool op het altaar van Dominus flevit

In mijn werk zal het vooral gaan om luisteren en getuigen

Uitzicht op het tempelplein vanuit Dominus flevit

Kerk en Israël neemt ook de bezinning een belangrijke plaats in. Ik heb er heel veel van mogen leren. Eén van de manieren waarop ik mijn bijdrage leverde was het verzorgen van de website van de deputaten kerk

en Israël (www.kerkenisrael.nl). Later kwam daar ook www.centrumvoorisraelstudies.nl bij.

U hebt gereageerd op de advertentie om te solliciteren naar de functie van Israëlconsulent. Was het de eerste maal dat u de overtuiging kreeg dat daar voor u een roeping ligt, of was dit al eerder het geval?

In de 90-er jaren ben ik ook op een bepaald moment erg bezig geweest met de vraag of er een roeping voor mij in Israël zou liggen. Er gebeurden toen ook een paar dingen, die mij een bijzondere vingerwijzing leken. Maar het ging toch niet door. Dat vond ik toen enerzijds heel moeilijk: je denkt

Gods leiding en roeping duidelijk te zien, maar het blijkt toch niet Zijn weg te zijn. Anderzijds was het toch ook wel een opluchting; het zou heel veel gevraagd hebben van mij en zeker ook van het gezin. Onze situatie is nu anders. Tineke en ik zijn heel blij dat we alsnog naar Israël kunnen gaan, maar nu in – wat onze gezinssituatie betreft – makkelijkere omstandigheden. We hebben ook het gevoel dat alsnog puzzelstukjes op hun plek vallen en zijn verwonderd over de weg die de Here met ons gaat en ging. We vertrouwen op Hem, ook voor de toekomst. Dan blijft het nog spannend, en er zal veel gevraagd worden. Maar we gaan niet alleen!

Wat ziet u als de voornaamste taak in de ontmoeting met Israël?

Ik wil daar zijn als *Verbi Divini minister*, dienaar van het Goddelijke Woord. Dat mocht ik zijn in de diverse gemeenten. Dat wil ik ook zijn in Jeruzalem, zij het daar wel op een totaal andere manier... Ik heb daar geen 'eigen gemeente', maar mag de HERE en Zijn Woord dienen in het contact met Israël. Mijn gebed is dat Gods Woord daarin tot zijn recht zal komen.

- 1) In hoe ik het zal verstaan – ook daar nog beter hoop te gaan verstaan, bij de concreetheid van ontmoetingen en vragen. En
- 2) in hoe ik het Evangelie mag doorgeven, als getuige van Jezus de Messias. Belangrijk hierbij is dat het in verbondenheid met de kerken gebeurt.

Welke opdracht krijgt u vanuit het CIS mee voor uw werk in Israël?

De uitgebreide taakomschrijving is terug te vinden op de website van het CIS. Als het gaat om de kern, denk ik aan de kernwoorden voor wat het CIS wil in de Joods-christelijke ontmoeting: *luisteren, dienen en getuigen*. In mijn werk zal het vooral gaan om *luisteren en getuigen*.

Het *luisteren* staat niet voor niets voorop. Daarmee begint het. Dat is in deze relatie zo mogelijk nog belangrijker dan in andere. Twee kanten zijn belangrijk: we moeten luisteren naar wat er aan Joodse zijde is aan bezorgdheid en angst en achterdocht, aan vragen en twijfels m.b.t. christenen – helaas gevoed doordat er heel veel is misgegaan in de relatie van de kerk tot het jodendom. Maar dan ook: we moeten luisteren naar hún luisteren naar de Schriften. En dan graag ook: samen luisteren naar de Schriften.

En dan ook *getuigen*. Wij lezen de Schriften anders, en geloven dat zij getuigen van Jezus als de Messias (Joh. 5:39). En dat wil ik niet onder stoelen of banken steken, maar in bescheidenheid en met overtuiging doorgeven. Er is veel waar wij als christenen ons voor moeten schamen. Maar níet voor het Evangelie. “Want dat is een kracht van God tot behoud voor een ieder die gelooft, eerst voor de Jood, maar ook voor de heiden” (Rom. 1:16).

Heeft u ook een taak naar de kerken in Nederland?

Dat is een heel belangrijk deel van mijn werk: mijn missie naar de kerken toe is dat ik voortdurend aandacht, liefde en gebed voor Israël zal vragen en voeden. Ik hoop geregeld van me te laten horen. Onder andere doordat ik twee keer per jaar veertien dagen naar Nederland kom voor een tournee, om dan op zoveel mogelijk plaatsen te (s)preken. Ook zal ik graag via publicaties de kerken informeren over ontwikkelingen in Israël en mijn werk aldaar. Ik zal ook betrokken zijn bij (de voorbereiding van) studiereizen en seminars.

Eén van de partners is de CHE, een onderwijsinstelling. Welke rol speelt deze instelling bij uw werk en welke taak krijgt u in dit verband?

Ik vind het heel mooi en ook heel wezenlijk dat de CHE als partner bij

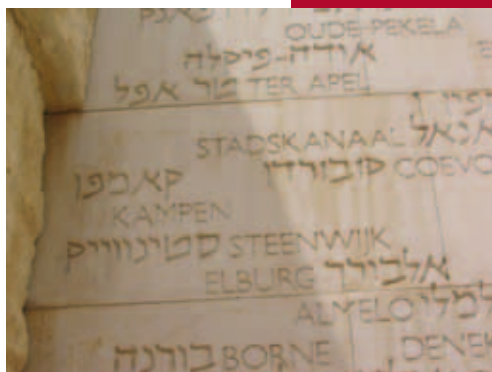
het CIS betrokken is, dat Israël een plek heeft temidden van alles wat de aandacht van de studenten vraagt. Via de CHE kunnen vooral jonge mensen bereikt worden. Dat zal wat mij betreft een belangrijke doelgroep zijn. Bij oudere generaties is er vaak nog wel (iets van) de sympathie die Israël enkele tientallen jaren geleden in Nederland had (waar een wellicht veel sterkere sympathie van Joden voor Nederland voor terug kwam). Voor de jongere generatie is de situatie anders; wat zij via de media naar zich toe krijgen m.b.t. Israël brengt eerder tot afstand of antipathie. Des te belangrijker dat zij leren Israël ook in het licht van de Bijbel te zien.

Ik hoop daaraan te kunnen bijdragen, o.a. door mijn aandeel bij studiereizen voor studenten en docenten van de CHE, en evt. studie- of stagebegeleiding.

Kunt u iets vertellen over de bijzondere band van God met het volk Israël? En is die band blijven bestaan na de komst van Jezus?

Over die band – het verbond – staat de Bijbel vol. Die band stond ook in de tijd van het OT al onder zware spanning. Soms leek het einde nabij, of zelfs gekomen. Terecht, gezien de ontrouw en zonden aan de kant van de mensen. Maar toch ging God steeds door, ja, kwam Hij zelfs weer met een nieuwe inzet. Ook als mensen ontrouw zijn, Hij blijft getrouw, want Zichzelf verloochenen kan Hij niet (2 Tim. 2:13). Die band is er ook nu nog. In Romeinen 11:1 staat het zwart op wit: “Ik vraag dan: God heeft zijn volk toch niet verstopen? Volstrekt niet!” God laat nooit los wat Hij begon. Als dat niet (meer)

Als het gaat om Gods trouw aan Israël: God laat nooit los wat Hij begon!

Kampen, genoemd in Yad Vashem te Jeruzalem, als een van de gemeenten waaruit de Joodse bevolking werd weggevoerd

God vergeet
Israël niet.
De kerk
mag dat
ook niet,
maar deed
en doet het
al te vaak...

zou gelden ten aanzien van Israël – wat hebben wij dan nog te verwachten? Als gelovige die zelf alles alleen van Gods trouw en genade en barmhartigheid en verkiezing kan verwachten, kan ik ook de hoop en verwachting voor Israël niet opgeven.

Wat is de relatie van de kerk tot Israël? Bestaat die nog? Kan/mag de kerk zich losmaken van Israël of is er zoiets als blijvende verbondenheid?

Op de website van het CIS staat ergens: ‘Wie Israël vergeet zaagt de tak door waar hij zelf op zit.’ Eigenlijk is het nog erger: dan kappen we de boom waar we zelf takken van zijn. Dan maken we ons los van onze ‘roots’! Ik zeg dat met een zinspeling op het beeld dat Paulus gebruikt in Romeinen 11: de gelovigen uit de heidenen zijn ingeënt in de oeroude olijfbom van Israël. Als

is in de kerk vaak gezegd: wij zijn voor die oude takken in de plaats gekomen; wij zijn dus beter, precies wat God wél wilde. De waarschuwing die volgt (“wees niet hoogmoedig, maar vrees”) is vaak vergeten, met alle noodlottige gevolgen van dien.

In datzelfde hoofdstuk (Rom. 11) komt nog iets naar voren: dat de Here gelovigen uit de heidenen wil gebruiken met het oog op Zijn volk Israël, “om hen tot jaloersheid te verwekken” – om dus zo toch ook weer, met een nieuwe inzet, aan Zijn oude volk te trekken. Pijnlijk raak is ondertussen de opmerking van de Joodse schrijver Pinchas Lapide, die vaststelde dat christenen op vele manieren hebben geprobeerd Joden te bekeren, soms letterlijk ‘met alle geweld’, maar dat ze ver weggebleven zijn van het tot jaloersheid wekken.

God vergeet Israël niet. De kerk mag dat ook niet, maar deed en doet het al te vaak...

Toen we als Christelijke Gereformeerde kerken nog zelfstandig een predikant uitzonden waren er twee kerken aangewezen om zendende kerk te zijn. Dat is nu niet meer het geval. Wie zal nu als zendende kerk optreden?

De Chr. Geref. kerk te Kampen, waar ik vele jaren heb mogen werken en waar voor ons veel banden liggen, zal in deze directe zin ons “thuisfront” zijn. Dat is voor ons heel belangrijk. Voor ons en

ons werk in Jeruzalem is het belangrijk dat we gedragen worden door gebeden. Dat zal vanuit de CGK in Kampen en door allen met wie wij op een andere manier persoonlijke banden hebben, op een directere manier kunnen gebeuren. Maar we hopen dat ook breder, bij het gebed om “Vrede over Israël”, ons werk een plaats zal hebben; bij heel de achterban!

Het kerkgebouw
van de Christelijke
Gereformeerde
kerk van Kampen,
de zendende
gemeente

“wilde takken” – en dat zou geen teler verzinnen; dat zijn de slechtere! Paulus zegt er daar dan meteen bij: “Gij zult dan zeggen: er zijn takken weggebroken, opdat ik als loot geënt zou worden. Goed! Zij zijn om hun ongelof weggebroken en gij staat door het geloof. Wees niet hoogmoedig, maar vrees! Want indien God de natuurlijke takken niet gespaard heeft, Hij zal ook u niet sparen.” (vs. 19-21) Nou, inderdaad

Paulus en het lezen van de Schriften

Drs. Bart Wallet

Dissertatie Michael Mulder biedt nieuwe analyse Romeinen 10

Vroeg of laat stuit iedereen die de brieven van Paulus leest op die lastige vraag: wat doet de apostel toch met de teksten die hij uit het Oude Testament citeert? Tussen de tekst in het Oude Testament en zoals Paulus die citeert zijn vaak allerlei verschillen te zien. Het is daarom een gelukkige keuze van Michael Mulder, directeur van het CIS, om zijn proefschrift precies hierover te schrijven.

Het resultaat van Mulders jarenlange onderzoek werd op 8 juni 2011 met verve verdedigd aan de Theologische Universiteit Apeldoorn. In een kleine vierhonderd pagina's biedt de auteur een analyse van hoe Paulus in één hoofdstuk, Romeinen 10, omgaat met niet minder dan negen oudtestamentische citaten. Duidelijk wordt dat Paulus niet achteloos, maar heel bewust citeerde, als iemand die diep vertrouwd was met de Schriften van Israël, maar tegelijkertijd ook als een kundig theoloog die deze Schriften verbond met zijn eigen tijd. De citaten uit bijbelboeken als Deuteronomium, Joël en Jesaja dienden ertoe om de eenheid van Gods openbaring in Israël en in Jezus Christus te laten zien. Maar ook kregen deze teksten een centrale rol toebedeeld in de theologische vragen die Paulus probeerde te beantwoorden.

Dat Mulder voor zijn analyse Romeinen 10 heeft gekozen, is allerm minst toevallig. Als directeur van het Centrum voor Israël Studies en als docent judaïca aan de TUA is hij op zoek naar een bijbelse

visie op Israël. Bij alle christelijke bezinning op Israël neemt de Romeinenbrief, en met name de hoofdstukken 9-11, daarbij een centrale rol in. Ondertussen zijn precies over die hoofdstukken al wel hele bibliotheken vol geschreven. Mulder is er echter in geslaagd, in aansluiting op trends in het internationale onderzoek, met een nieuwe, originele interpretatie te komen.

Mulders dissertatie, *Israël in Romeinen 10*, gaat daarmee eigenlijk over twee onderwerpen:

- ten eerste de omgang van Paulus met oudtestamentische citaten, en
- ten tweede over Paulus' Israëlvisie. Het is Mulders stelling dat die twee thema's nauw met elkaar verbonden zijn. Paulus' literaire techniek is vervlochten met zijn theologische inzet. Anders gezegd: in zijn omgang met het Oude Testament laat Paulus zien hoe hij tegen Israël aankijkt.

Intertekstualiteit

Sinds het fraaie boek *Echoes of Scripture in the letters of Paul* (1989) van de nieuwtestamenticus Richard B. Hays wordt er veel onderzoek gedaan naar Paulus' omgang met het Oude Testament. Hays liet zien hoe een literaire, intertekstuele analyse bij kon dragen aan een beter begrip van de apostel. Paulus was zo diep vertrouwd met Tora en de profeten dat hij die – bewust en onbewust – steeds weer citeerde.

Mulder gaat in dit spoor verder en laat zien hoe de verschillen tussen de eigenlijke oudtestamentische tekst en hoe Paulus die citeert, een belangrijke sleutel

In zijn omgang met het Oude Testament laat Paulus zien hoe hij tegen Israël aankijkt

drs. Bart Wallet

*Via Appia, de
oeroude weg naar
Rome, waar de
kerkelijke gemeente
van Rome zijn
doden begrooft*

**In de drie
hoofd-
stukken,
Romeinen
9, 10 en 11,
worstelt
Paulus met
de lastige
vraag wat
de plaats
van Israël is
na de komst
van Jezus**

bevatten. De veranderingen zorgen er namelijk voor dat er een duidelijk verband komt tussen de oudtestamentische tekst en Paulus' betoog. Kleine woorden die net anders worden geschreven leggen weer een verband met een andere oudtestamentische tekst die even later wordt geciteerd en waarin datzelfde woord voorkomt. Zo weeft Paulus een web van citaten uit de Schriften en verbindt hij die met elkaar. De veranderingen werden dus niet uit gemakzucht of achteloosheid aangebracht, maar hadden een duidelijke bedoeling. Daarmee is echter niet alles gezegd. Mulder laat goed zien dat voor een juist begrip ook de directe context van het oudtestamentische citaat meegenomen moet worden. Als Paulus een tekst citeerde, verwees hij niet alleen naar die ene tekst, maar riep daarbij een veel groter stuk in herinnering. Soms zit precies de 'clou' van wat Paulus wilde zeggen juist in het gedeelte vóór of ná de oudtestamentische tekst die hij citeerde. Wat op het eerste gezicht onbegrijpelijk lijkt, een citaat dat niet past in Paulus' betoogtrant, valt op z'n plek als de oudtestamentische context mee wordt genomen.

Paulusonderzoek

Terecht wordt in het Paulusonderzoek Romeinen 9-11 als een zelfstandig onderdeel gezien in het bredere verband van deze brief. In deze drie hoofdstukken worstelt Paulus met de lastige vraag wat de plaats is van Israël na de komst van Jezus. Veel exegeten kunnen echter wat Paulus in deze drie hoofdstukken schrijft moeilijk op één lijn krijgen. In elk van de hoofdstukken lijkt de apostel een ander antwoord te bieden: in Romeinen 9 wordt de verkiezing als beslissend voor het heil gezien, in Romeinen 10 het geloof in Jezus als de Christus, terwijl in Romeinen 11 het behoren bij het verbond van God met Israël de doorslag lijkt te geven. Vaak wordt voor een van de perspectieven

gekozen, waardoor er een spanning ontstaat met de andere twee hoofdstukken. Mulder hecht aan de eenheid van Romeinen 9-11 en wil de verschillende antwoorden niet tegen elkaar uitspelen. In tegenstelling tot veel anderen laat hij met kracht zien dat niet zozeer Romeinen 11 (en daarin met name vers 26) de sleutel bevat om Paulus' Israëlvisie te begrijpen, maar juist Romeinen 10. Dat hoofdstuk fungeert letterlijk en figuurlijk als de spil tussen Romeinen 9 en 11. Als doorgaande lijn in de drie hoofdstukken ziet Mulder het handelen van God zelf, die de geschiedenis ompant en daarin met Israël zijn weg gaat. God kiest Israël en blijft zijn verkiezing en verbond trouw. Dáárinnen speelt zich het menselijke handelen af – van Israël, maar ook van de heidenen. Dat houdt tevens in dat het 'mysterion', het geheimenis waarover Paulus in Romeinen 11 spreekt, niet door ons kan worden ontrafeld, maar toevertrouwd moet blijven in Gods handen.

Leesgemeenschap

Mulder kan van harte gefeliciteerd worden met het heldere en duidelijke boek dat hij heeft geschreven. Hij heeft overtuigend laten zien dat een literaire analyse van grote betekenis kan zijn voor de theologiebeoefening. Daarnaast heeft hij een doorwrochte interpretatie van Romeinen 9-11 op tafel gelegd, dat een belangrijke rol zal spelen in de voortgaande discussie over deze hoofdstukken.

Ondertussen zijn er ook vragen bij Mulders aanpak te stellen.

- De belangrijkste is wat mij betreft dat hij sterk concentreert op de twee tekstblokken uit het Oude en Nieuwe Testament. Daartussen bevond zich echter nog de uitlegtraditie van de leesgemeenschap die rond het Oude Testament was ontstaan: Israël en de vroege kerk. De teksten die Paulus citeerde, waren ook al door anderen

Het Oude Testament was voor Paulus de bril waardoor hij de komst van Jezus duidde en de jonge kerk richting gaf

voor hem geïnterpreteerd en geduid. Paulus' omgang met het Oude Testament was duidelijk ingebed in de joodse en vroegchristelijke omgang met de Schriften. De literaire techniek die Paulus gebruikt was niet zijn eigen uitvinding, maar deelde hij met zijn rabbijnse tijdgenoten. Precies die joodse context had Mulders analyse verder kunnen verrijken en ons duidelijk kunnen maken waar Paulus in zijn gebruik van oudtestamentische teksten in Romeinen 10 nieuwe wegen inslaat én waar hij bleef binnen de gangbare joodse visie.

- Ook een positionering van Mulders onderzoeksresultaten ten aanzien van de 'New Perspective on Paul' had tot een verdere verdieping kunnen leiden. Onder invloed van nieuwtestamentici als Dunn, Sanders en Wright heeft de traditionele 'lutherse' visie op Paulus veel aan kracht ingeboet. Paulus was geen Luther die vocht voor rechtvaardiging door het geloof tegenover een rechtvaardiging door de werken der wet, het jodendom rond het begin van de jaartelling was geen middeleeuws katholicisme. In de inleiding laat Mulder zien dat hij vertrouwd is met deze nieuwere Paulusinterpretatie, maar in de conclusie blijft een weging uit. Hier en daar lijkt Mulder echter kritische vragen bij de 'New Perspective' te plaatsen door te betogen dat het vroege jodendom ook wel degelijk een verdienstentheologie kende. Dat zijn opmerkingen die verdere uitwerking en doordenking behoeven. Wordt zowel door de traditionele als de nieuwere Paulusinterpretatie wel voldoende rekening gehouden met de dynamiek van het vroege jodendom en het feit dat er geen sprake was van een modern, consistent theologiseren?

van Paulus met de Schriften. Zonder Oude Testament is de grote apostel niet te begrijpen. Dat was de bril waardoor hij de komst van Jezus duidde en de jonge kerk richting gaf. Maar, en daar ligt Paulus grote kracht, hij keek niet alleen vanuit het Oude Testament naar het heden, maar keek ook terug naar het Oude Testament vanuit het heden. Het licht waardoor Paulus was gegrepen, ging nu ook schijnen op de oude Schriften. Oude teksten kregen nieuwe betekenissen. Paulus ging zijn lezers voor in een leven met de Schriften – en nu, eeuwen later, wekt hij ons daar nog steeds toe op. In zijn omgang met het Oude Testament is Paulus daarom geen merkwaardige uitzondering, maar juist een voorbeeld voor christenen anno nu.

N.a.v. M.C. Mulder, *Israël in Romeinen 10. Intertekstuele en theologische analyse van de oudtestamentische citaten in Romeinen 9:30-10:21* (Zoetermeer: Boekencentrum Academic, 2011).

STELLINGEN

BEHOEVEDIG BIJ HET PROEFSCHRIFT *ISRAËL IN ROMEINEN 10*

1. Om de betekenis van Paulus' citaten in Romeinen 10 goed te verstaan, is het noodzakelijk de oudtestamentische context van deze aanhalingen consequent en systematisch bij de uitleg te betrekken. Op deze wijze komt er een scherper zicht op de eenheid van Paulus' gedachtegang in Romeinen 9-11, dan wanneer men deze context buiten beschouwing laat.

2. De intertekstuele analyse dient de intentie van de auteur in het onderzoek te betrekken, om willekeur bij het vaststellen van intertekstuele verbanden te voorkomen. Men dient daarom op literaire gronden aan te tonen dat het de bedoeling van Paulus geweest is een groter tekstverband mee te horen met de woorden die hij aanhaalt.

Cf. G. B. Hays, *Echoes of Scripture in the Letters of Paul*, New Haven/Londen 1989, 33, aangehaald op blz. 44, ut. 167.

3. Het is eenzijdig en onjuist wanneer men – vanuit de visie van het *New Perspective* op de wet bij Paulus – stelt dat in het contemporaine Jodendom waarmee de apostel in gesprek is, het doen van de geboden nooit als voorwaarde voor het ontvangen van het echte leven gezien werd.

4. Blijkens zijn oudtestamentische context functioneert het citaat uit Leviticus 18:5 in Romeinen 10:5 – dat op het eerste gehoor de belofte van leven lijkt te onderstrepen voor wie de wet doet – als bevestiging dat het doen van de wet niet tot het leven kan brengen.

5. Dat Paulus bij zijn zoektocht naar de ontbrekende schakel in de ketting van Gods roepen tot het aanroepen van zijn naam, vraagt of Israël het woord begrepen heeft, is te verklaren tegen de achtergrond van het gebruik van de woorden horen en begrijpen in de profetie van Deutero-Jeraja.

Vgl. *Rom.* 10:19 en *Jes.* 40:21,28, 42:18-25, 43:10-21 en 48.

Wie Mulders dissertatie leest, komt onder de indruk van de vertrouwdheid

Van de voorzitter

Ds. Jan Groenleer

Drie gebeurtenissen van de afgelopen tijd zijn het vermelden waard.

Benoeming Israëlconsulent

Ds. Aart Brons werd door het Centrum voor Israëlstudies benoemd tot Israëlconsulent. Daarmee zal binnen betrekkelijk korte tijd weer in de vacature kunnen worden voorzien die was ontstaan door de terugkomst naar Nederland van drs. Kees Jan Rodenburg. Wij feliciteren hem van harte met deze benoeming.

Deputaten zijn dankbaar dat dit belangrijke werk doorgang kan blijven vinden.

Ds. Brons is om zo te zeggen geen vreemde in Jeruzalem. Jarenlang heeft hij mogen dienen in het deputaatschap Kerk & Israël. Hij kent de vreugden en de specifieke moeiten die er zijn in de relatie van de Kerk met Israël.

De komende tijd zal voor hem intensief gevuld zijn met voorbereidingen op het vertrek naar Israël en het werk dat hem daar wacht. We wensen hem en zijn vrouw van harte sterkte en Gods zegen toe in deze voorbereidingstijd en in de tijd die komt in Israël.

Promotie directeur Centrum voor Israëlstudies

Op woensdag 8 juni promoveerde drs. Michael Mulder, directeur van het Centrum voor Israëlstudies, aan de Theologische Universiteit te Apeldoorn tot doctor in de theologie. De aula van de universiteit was tijdens deze plechtigheid afgeladen vol. Het was dan ook een lange stoet van aanwezigen die na afloop dr. Mulder met deze behaalde doctorsgraad feliciteerde.

De titel van zijn proefschrift luidt: *“Israël in Romeinen 10. Intertextuele en theologische analyse van de oudtestamentische citaten in Romeinen 9:30-10:21”*. Het mag duidelijk zijn dat de inhoud daarvan alles te maken heeft met de verhouding

Kerk en Israël. Juist in de hoofdstukken 9-11 van de brief aan de Romeinen wordt daarover diepgaand gesproken. De eerste stelling van het proefschrift geeft in het kort weer waar het om gaat: *“Om de betekenis van Paulus’ citaten in Romeinen 10 goed te verstaan, is het noodzakelijk de oudtestamentische context van deze aanhalingen consequent en systematisch bij de uitleg te betrekken. Op deze wijze komt er een scherper zicht op de eenheid van Paulus’ gedachtegang in Romeinen 9-11, dan wanneer men deze context buiten beschouwing laat”*.

Ook langs deze weg feliciteren we dr. Mulder en zijn vrouw van harte met deze bijzondere gebeurtenis. We hopen dat zijn proefschrift een bijdrage zal leveren aan het beter verstaan van de aangegeven teksten in de brief aan de Romeinen, en dat het dienstbaar mag zijn in de ontmoeting tussen Kerk en Israël.

Overlijden broeder Klaas van Smeden

Deputaten hebben met ontroering het bericht ontvangen dat broeder Klaas van Smeden op 12 juli j.l. in zijn woonplaats Groningen is overleden. Broeder Van Smeden was van 1993 tot 2007 lid van het deputaatschap Kerk en Israël namens de kerk van Groningen die lange tijd een van de gemeenten is geweest van waaruit een predikant werd uitgezonden naar Israël.

We herinneren hem als een warm mens die zeer betrokken was bij het werk van ons deputaatschap en die daarin met zijn gaven en mogelijkheden ook een waardevolle bijdrage heeft mogen leveren. We bidden zijn vrouw, kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen de troost toe van de God van Israël die in Jezus, de Messias, verlossing en leven uit de dood aan het licht heeft gebracht.

Ds. Jan Groenleer

Ooggetuige in Israël

Bespreking van het boek van Aad Kamsteeg (tekst) en Tjerk S. de Vries (fotografie), *Ooggetuige in Israël, Joden en Palestijnen in een omstreken land.* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2011), 160 blz., € 18,90.

Dr. Kees van den Boogert

boekbespreking

Journalist Aad Kamsteeg en fotograaf Tjerk S. de Vries reisden recent door Israël, spraken met politici en met de man in de straat, met Joden en Palestijnen, met orthodoxe rabbijnen en Messiasbelijdende Joden, met bewoners van Joodse nederzettingen, Druzen en Israëliische Arabieren. In hun verhalen proberen zij een eerlijk beeld van de verscheurde samenleving te geven.

Wat aan de orde komt

Begonnen wordt met een stukje geschiedenis toegespitst op de holocaust en de daarop volgende vestiging in het land Israël. Daarbij wordt niet voorbijgegaan aan het steeds maar weer oplevende antisemitisme en de voedingsbodem die daarvoor ook in de kerk aanwezig is vanuit de zogenaamde vervangingsleer: de kerk is in de plaats van Israël gekomen. Deze wordt,

met een beroep op Paulus, terecht afgewezen. In 'om de ziel van het Joodse volk' wordt de Joodse religie als een 'manier van leven' en van 'permanent leren' beschreven. Het hart van de auteurs gaat uit naar de Joodse volgelingen van Jezus. Van de inmiddels overleden onvergetelijke nestor van de Hebreeuwse christenen in Israël, Menachem Behayim,

citeren ze de woorden: 'In zekere zin zijn wij, Messiasbelijdende Joden, weer terug op de plek waar de eerste christelijke gemeente van Jeruzalem verdween, toen de stad verwoest werd.' Ze zijn er weer, dat is zeker, maar in een bonte verscheidenheid. De stad Jeruzalem wordt beschreven als het concentratiepunt van de vele spanningen die er in het land leven: Joden en moslims.

'Twee gescheiden werelden', zo luidt de titel van dat hoofdstuk. Of, als we er de christenen ook bij betrekken, misschien wel drie of... werelden?! De Palestijnen, die niet weg te denken zijn in Israël, worden ook gehoord. Zij eisen hun landrechten op. En wat te denken van de Israëliische Arabieren. Wat een verscheurdheid bij hen als bepaalde omstandigheden je (bijna) dwingen om te kiezen tussen Joden en Palestijnen. Zullen *sjalom* (het Joodse woord voor vrede) en *salam* (het Arabische woord voor vrede) nog eens in elkaar overvloeien? Een terechte vraag! Daarnaast blijven nog genoeg ander spanningsvelden over zoals de kloof tussen arm en rijk en de eerlijke verdeling van water, om er maar enkele te noemen.

Feiten en toelichtingen

Omdat in een journalistiek verslag niet alle relevante gegevens kunnen

Dr. Kees van den Boogert

Ooggetuige in Israël

worden vermeld, is een groot aantal kaders met feiten en toelichtingen opgenomen. Het zijn korte stukjes over tal van onderwerpen. Om er enkele te noemen: het unieke van anti-semitisme, Rechtvaardigen onder de volken, Zionisme, Hebreeuws, Spijswetten, Kerk en Israël, Visie van christenzionisten, Israëlische Arabieren, Strook van Gaza, Hamas, De Kibboets, Amerika en Israël...

Het boek wordt afgesloten met een boekenlijst voor verdere oriëntatie en een lijst van websites waar informatie kan worden verkregen.

Ten overvloede zij nog vermeld dat de auteurs gepoogd hebben objectief te blijven of, zoals ze het zelf verwoorden: 'We willen de lezer/kijker niet onze eigen

mening opdringen. Wij dragen de Joodse staat een warm hart toe en steunen de rechtvaardige verlangens van Palestijnen. Maar we willen dat u op basis van wat wij als materiaal aandragen, zelf tot een afgewogen oordeel komt.'

*De hoge muur die Betlehem van de Joodse staat scheidt
(Een van de vele foto's in het boek)*

Colofon

Commissie van redactie

drs. C.J. van den Boogert
drs. A.J. van der Toorn
ds. D.J.K.G. Ruiter

Eindredacteur

drs. C.J. van den Boogert
Graspieper 8
8081 ZR Elburg
tel.: (0525) 69 02 22
e-mail:

keesvandenboogert@kpnmail.nl

Internetpagina

www.kerkenisrael.nl

Administratieadres

Landelijk kerkelijk bureau
van de Chr. Geref. Kerken
Ghandistraat 2
3902 KD Veenendaal
Postbus 334
3900 AH Veenendaal
tel. (0318) 58 23 50
fax (0318) 58 23 51
e-mail: lkbc@cgk.nl

Penningmeester

H. van Braak
Prins Willem-Alexanderpark 133
3905 CD Veenendaal

tel.: (0318) 51 54 27

e-mail:

penningmeester@kerkenisrael.nl

Bankrekeningnummer 365271,
t.n.v. Dep. Kerk & Israël Chr. Geref.
Kerken te Veenendaal

Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester; hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.